

opleiding, het tweede naar de liturgische praxis, maar dan gezien vanuit het priesterkoor en/of vanaf de preekstoel.

Ook zonder onderzoek zou men geneigd zijn om op de eerste vraag, althans voor de negentiende eeuw, een vrij negatief antwoord te geven. Zij wisten waarschijnlijk niet veel, want ze 'kregen' niet veel. Vermoedelijk beginnen op de meeste grootseminaria de liturgie-lessen pas eind negentiende of zelfs pas in de twintigste eeuw. Wat er wel gebeurde, was waarschijnlijk hoofdzakelijk rubricistische scholing (o.a. het Mis leren 'lezen', door de zgn. 'houteren mis') ¹¹⁾. Een systematisch onderzoek zou echter eerst alle in het seminarie-onderwijs gebruikte handboeken moeten opsporen, de frekwentie ervan nagaan, en de liturgica eruit destilleren ¹²⁾. Daarnaast zouden via de (overigens schaarse) seminarie-literatuur en uit seminarie-archieven de diverse dagordes en instructies geconsulteerd moeten worden, om de dagelijkse (?) liturgische praxis tijdens de opleidingsjaren te kunnen achterhalen. En tenslotte zou men moeten nagaan, wat de officiële kerkelijke leiding in ons land aan liturgica bij haar priesters veronderstelde of eiste (via de bepalingen van het provinciaal concilie van 1865, de diverse diocesane synodes, aartspriesterlijke en bisschoppelijke richtlijnen, en - wellicht ooit - de maandelijks conferentie-onderwerpen) ¹³⁾. Zou men dit alles aan kunnen vullen met liturgica, aanwezig in privé - en pastoriebibliotheken (maar wat weten we in feite van het boekenbezit van een gewone parochiegeestelijke van honderd of honderdvijftig jaar geleden?), dan zou men althans de basisgegevens hebben voor een voorzichtig oordeel over de feitelijke liturgische kennis van de doorsneepriester.